

Bronisław Polwarczny, Stanisław Mikuła

WPLYW ZMĘCZENIA I STARZENIA
NA CHARAKTERYSTYKI STATYCZNE SPRĘŻYN GUMOWO-METALOWYCH

Streszczenie. W pracy przedstawiono wyniki własnych badań wpływu wielokrotnego obciążenia i sztucznego starzenia amortyzatorów gumowo-stalowych na ich charakterystyki mechaniczne. Dokonano oceny przydatności sprężyn gumowo-metalowych dla różnych zastosowań w budowie maszyn.

1. Wstęp

Podatne elementy gumowe i gumowo-metalowe znajdują coraz szersze zastosowanie w wielu dziedzinach budowy maszyn. W wielu dziedzinach zastosowań sprężyny gumowe i gumowo-metalowe z pełnym powodzeniem zastąpiły tradycyjne sprężyny stalowe. Powstęchnie stosowane są już w budowie zawiesznień pojazdów samochodowych i szynowych [1] coraz częściej znajdują zastosowanie jako elementy tłumiące w maszynach górniczych.

W ciężkich wozach kopalnianych stosuje się w zawieszeniach pracujące na ściskanie blokowe sprężyny gumowe, które wykazały w tych zastosowaniach szereg zalet takich jak: łatwy montaż, małe wymiary, lekkość, silne tłumienie drgań i hałasów jak też mniejszą skłonnością do skakania pustych wozów z gumowymi amortyzatorami [2].

Podstawowymi zaletami konstrukcyjnymi sprężyn gumowo-metalowych są możliwości uzyskiwania elementów podatnych o szerokim zakresie własności tłumiących oraz szerokie możliwości kształtowania ich charakterystyk statycznych i dynamicznych. Rozwojowi zastosowań sprężyn gumowych i gumowo-metalowych sprzyja ich niska cena i możliwość pracy w różnych warunkach nawet z ograniczoną konserwacją.

Sprężyny wykonywane z mieszanek gumowych pozwalają uzyskiwać w stosunku do sprężyn stalowych znacznie większe wielkości energii gromadzonej na jednostkę masy. Przykładowo ściskane elementy z gumy o średniej twardości pozwalają osiągać wielkość energii gromadzonej w granicach $120 \div 250$ Nm/kg, podczas gdy stalowe sprężyny wiełopłytkowe tylko do 50 Nm/kg [1].

Głównymi wadami gumowych i gumowo-stalowych elementów podatnych jest znaczna zależność podstawowych własności mechanicznych od temperaturdy oraz zmienność tych własności w wyniku oddziaływań eksploatacyjnych. Zmiana własności elementów gumowych podczas eksploatacji występuje głównie na skutek zjawisk zmęczeniowych rozwijających się w gumie w wyniku oddziaływania obciążeń zmiennych oraz w wyniku zespołu zjawisk zwanych starzeniem

sie gumy [3]. Starzenie się elementów gumowych jest wynikiem utleniania się składników mieszanek gumowych oraz innych nieodwracalnych procesów wewnętrznych zachodzących w gumie.

Znany jest już znaczny zasób wiedzy z badań doświadczalnych nad własnościami mechanicznymi gumy jako tworzywa konstrukcyjnego o różnych zastosowaniach [4]. Nadal istnieją jednak duże trudności w opracowaniu odpowiednich danych potrzebnych do projektowania elementów gumowo-metalowych w oparciu o dane dotyczące samej gumy jako tworzywa [5,7]. Istnieje pilna potrzeba podjęcia prac badawczych, które pozwoliłyby opracować wytyczne projektowania elementów gumowych i gumowo-metalowych dla poszczególnych zastosowań, tak jak to częściowo uczyniono już w przypadku sprężyn górniczych przesiewaczy rezonansowych [5], czy też pracujących na skręcanie łączników gumowo-metalowych typu silenblock [6].

Złożoność zjawisk w wielu przypadkach uniemożliwia bezpośrednio wykozystanie wyników badań gumy czy gumowych elementów podatnych o różnych zastosowaniach dla celów projektowania sprężyn gumowo-metalowych [7]. Szczególnie silnie daje się odczuć brak wyników badań wpływu całego szeregu czynników eksploatacyjnych na właściwości użytkowe elementów gumowo-metalowych.

W Instytucie Mechanizacji Górnictwa podjęto badania zmierzające do określenia przydatności amortyzatorów gumowo-stalowych w zastosowaniu na elementy o dużej tłumienności [8].

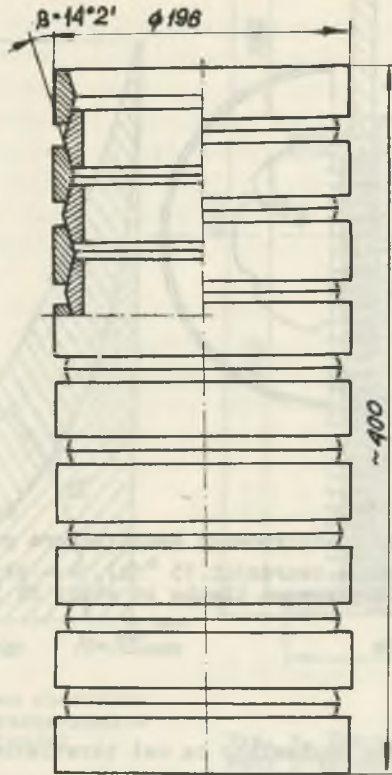
2. Prototypowy amortyzator gumowo-stalowy

Jako elementy podatno-tłumiące stosuje się powszechnie np. w spręgach kolejowych i innych urządzeniach stalowe elementy sprężystocierne [9], najczęściej w postaci pierścieni sprężysto-ciernych typu Uerdingena, gdzie tłumienność uzyskiwana jest dzięki histerezie cierniej (rys. 1).

Dotychczasowe doświadczenia eksploatacyjne wskazują na szereg wad sprężyn z pierścieniami sprężysto-ciernymi, z których główne to:

- niestabilność własności tłumiących i podatności wynikająca ze zmienności współczynnika tarcia w warunkach pracy z ograniczoną konserwacją i w różnych warunkach atmosferycznych,
- skłonność do zacierania się pierścieni na powierzchniach ciernych, co prowadzi do dużych zmian charakterystyki i powstawania luzów wzdłużnych; po zatarcu się wszystkich pierścieni stanowią one sztywną tuleję, która w czasie demontażu może nagle rozprężyć się powodując zagrożenie obsługi [11].

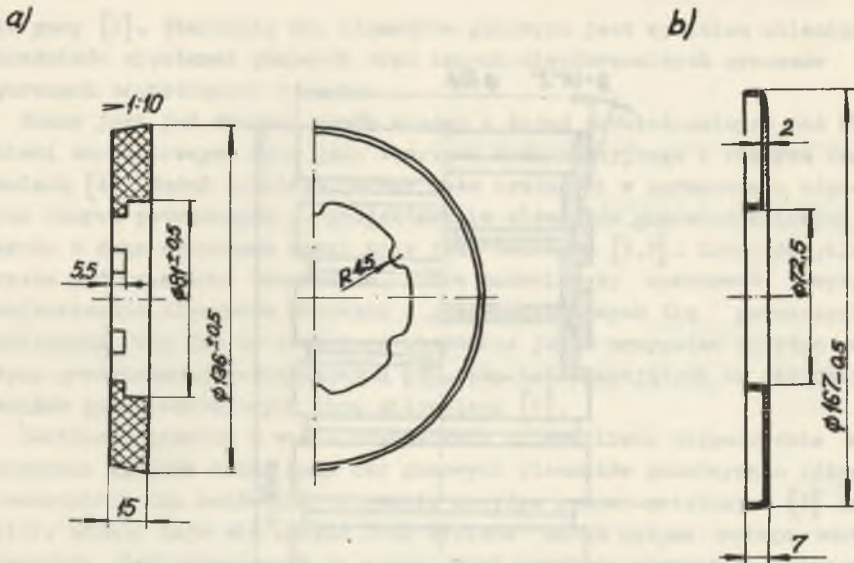
Wspomniane wady były główną przyczyną podjęcia prac nad poszukiwaniem nowych rozwiązań konstrukcyjnych i materiałowych elementów podatno-tłumiących. W miejsce amortyzatora z pierścieni sprężysto-ciernych (rys. 1) zaproponowano sprężynę gumowo-metalową. Prototypowy amortyzator nowej kon-

Rys. 1. Amortyzator stalowy z histerezą cierną o dotychczasowej konstrukcji

struktury składa się z pakietu 26 szt. krążków gumowych przekładanych płytami stalowymi (rys. 2). Krążki podatne wykonane zostały z syntetycznej mieszanki gumowej o twardości ok. 75°Sh , zaś płytki przekładkowe wycięte zostały z ocynkowanej blachy stalowej ze stali St 5. Krążki gumowe nie są wulkanizowane do płytek stalowych. Centrowanie elementów amortyzatora uzyskano dzięki wewnętrznym występom na krążkach gumowych i odpowiednim ukształtowaniu płytek przekładkowych. Amortyzator przewidziany jest do pracy z wewnętrznym prowadzeniu stosu, co zabezpiecza przed wybozczeniem amortyzatora przy wystąpieniu nieprzewidzianych sił bocznych.

Rys. 2. Elementy prototypowego amortyzatora gumowo-stalowego
 a - krążek podatny (guma o twardości 75 °Sh), b - płytka przekładkowa
 (ocynkowana blacha ze stali St 5)

3. Przebieg badań

W podjętych badaniach postawiono za cel określenie wpływu wielokrotnego obciążenia oraz starzenia się gumy na istotne z punktu widzenia zastosowań na elementy tłumiące własności mechaniczne sprężyn gumowo-stalowych opisanej konstrukcji. Przeprowadzone zostały badania nad wpływem zmęczenia i starzenia na przebieg charakterystyk ściskania oraz na skuteczność prototypowych amortyzatorów. Skutecznością amortyzatora nazywa się stosunek energii pochłoniętej przez amortyzator do energii odkształcenia [9]:

$$D = \frac{I_0}{I_1} \quad (1)$$

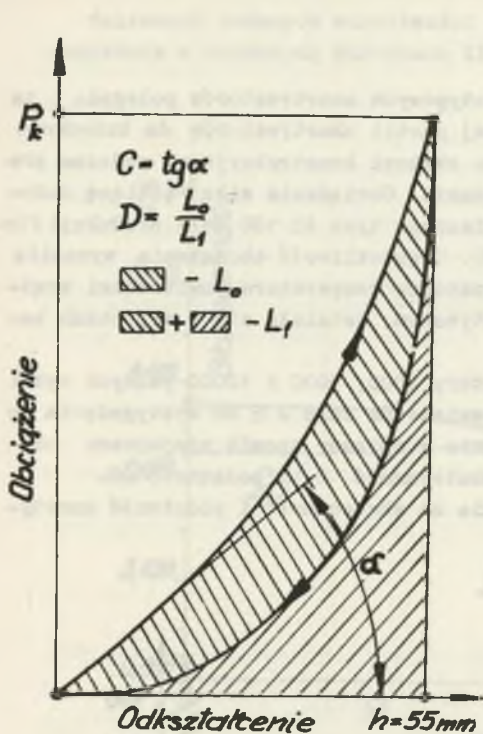
gdzie:

I_0 - energia pochłonięta przez amortyzator (pole pętli histerezy) (rys. 3),

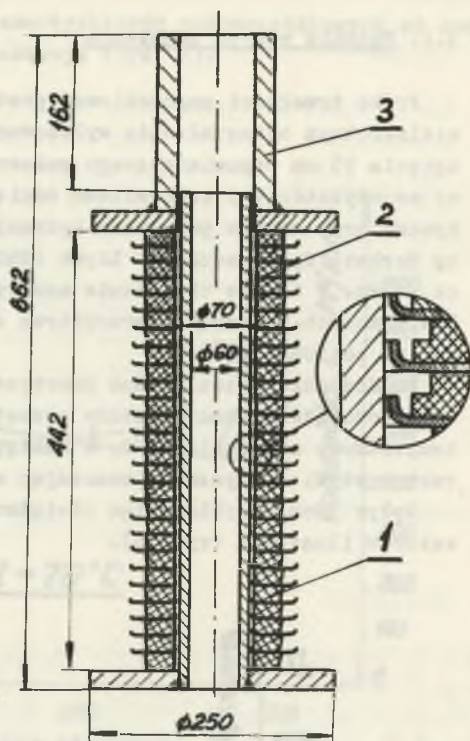
I_1 - energia użyta do wywołania pełnego odkształcenia (pole pod krzywą obciążenia amortyzatora) (rys. 3).

Przebieg krzywej ściskania charakteryzuje podatność amortyzatora C na liniowej części charakterystyki: (por. rys. 3)

$$C = \tan \alpha \quad (2)$$

Rys. 3. Poglądowy wykres charakterystyki statycznej z zaznaczeniem mierzonych wielkości

Rys. 4. Przyrząd prowadzący używany przy określaniu charakterystyk

1 - badany amortyzator gumowo-stalowy, 2 - podstawa prowadząca, 3 - płyta dociskowa

Przed przystąpieniem do badań dla wszystkich amortyzatorów wyznaczono statyczne charakterystyki ściskania przy końcowym odkształceniu odpowiadającemu całkowitemu skokowi pracy amortyzatora, $h = 55 \text{ mm}$. Dla określenia charakterystyk wykorzystano urządzenia rejestrujące maszyny wytrzymałościowej. Podczas badań amortyzatory montowano w specjalnym przyrządzie prowadzącym stos krążków i zachowującym warunki pracy zbliżone do warunków eksploatacji (rys. 4).

Podczas zdejmowania wszystkich charakterystyk zachowywano stałą prędkość odkształcania ok. 40 mm/min . (tak przy obciążaniu jak i odciążaniu) oraz temperaturę otoczenia ok. 20°C .

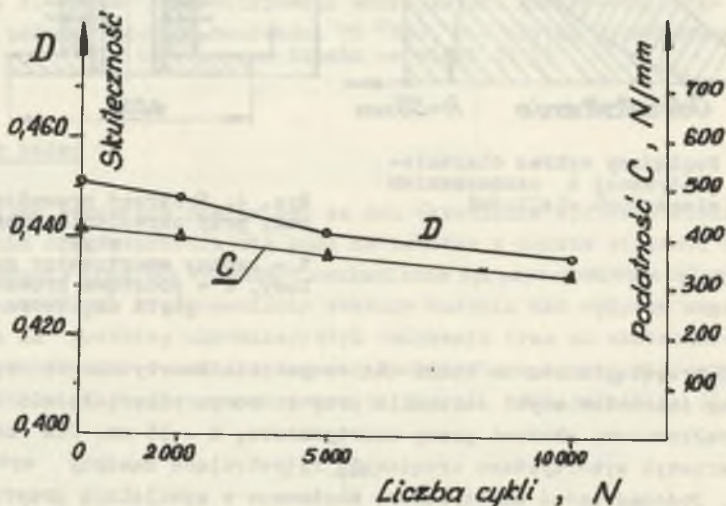
Z otrzymanych wykresów poprzez planimetrowanie wyznaczono wielkości potrzebne do wzoru (1) oraz określono podatność na liniowej części charakterystyki ściskania C.

3.1. Badania wpływu zmęczenia

Próba trwałości zmęczeniowej prototypowych amortyzatorów polegała na wielokrotnym odkształcaniu wylosowanej partii amortyzatorów do końcowego ugięcia 55 mm odpowiadającego pełnemu skokowi konstrukcyjnemu podczas pracy amortyzatorów i całkowitemu odciążeniu. Obciążenia siłą tętniącą dokonywano przy użyciu pulsatora hydraulicznego typu ZD 100 Pu/A produkcji firmy Werkstoffprüfmaschinen Lipsk (NRD). Częstotliwość obciążania wynosiła ok. 4 Hz. W czasie obciążania amortyzatorów temperatura powierzchni krążków gumowych, mierzona termometrem stykowym, ustalała się w warunkach badań na poziomie 40°C.

Po doznaniu przez badane amortyzatory 2000, 5000 i 10000 pełnych cykli zmian obciążenia, amortyzatory pozostawiano na czas 2 h do wystygnięcia do temperatury otoczenia 20°C, a następnie w opisany sposób zdejmowano charakterystyki statyczne wyznaczając skuteczność D i podatność C .

Wpływ liczby cykli zmian obciążenia na skuteczność i podatność amortyzatorów ilustruje (rys. 5).

Rys. 5. Zależność skuteczności D i podatności C prototypowych amortyzatorów gumowo-metalowych od liczby cykli zmian obciążenia

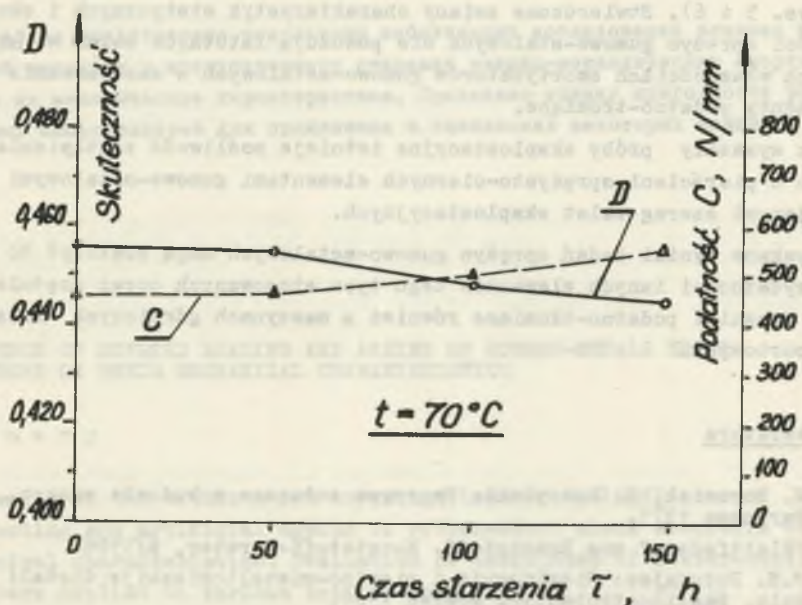
3.2. Badania wpływu starzenia

Krażki gumowe amortyzatorów poddanych próbie starzenia wygrzewano w temperaturze 70°C z ciągłą wymianą powietrza [10].

Po upływie 50, 100 i 150h wygrzewania wyznaczano charakterystyki statyczne po uprzednim całkowitym wystygnięciu amortyzatorów do temperatury otoczenia.

Zależność badanych właściwości amortyzatorów gumowo-stalowych od czasu starzenia w opisanych warunkach ilustruje (rys. 6).

Rys. 6. Wpływ czasu sztucznego starzenia na skuteczność D i podatność C prototypowych amortyzatorów gumowo-metalowych

4. Uwagi końcowe

Aktualnie prowadzone są próby eksploatacyjne opisanych amortyzatorów gumowo-metalowych w zastosowaniu na elementy podatno-tłumiące w sprzęgach kolejowych. 12 szt. amortyzatorów nowej konstrukcji, w tym amortyzatory poddane opisanim w artykule próbom trwałości zmęczeniowej i starzenia, zamontowano w sprzęgach elektrycznych jednostek trójczłonowych typu EN 57. Ponad roczna obserwacja pracy tych amortyzatorów wykazuje pełną ich przydatność. Próby wskazują na niższe obciążenia dynamiczne układów napędowych pociągów ze sprzęgami, w których zastosowano opisane sprężyny gumowo-metalowe. Próbne jazdy, podczas których prowadzono rejestrację ugięć amortyzatorów wykazały, że nawet podczas jazdy po terenie falistym, a także w czasie ruszania z miejsca i hamowania założony skok konstrukcyjny amortyzatora nie jest całkowicie wykorzystywany [11].

5. Wnioski

1. Jak wykazały przeprowadzone badania wpływu wielokrotnego obciążania jest nieznaczny i częściowo jest kompensowany wpływem starzenia się gumy (rys. 5 i 6). Stwierdzone zmiany charakterystyk statycznych i skuteczności sprężyn gumowo-stalowych nie powodują istotnych zmian w użytkowych własnościach amortyzatorów gumowo-metalowych w zastosowaniu na elementy podatno-tłumiące.
2. Jak wykazały próby eksploatacyjne istnieje możliwość zastąpienia sprężyn z pierścieni sprężysto-ciernych elementami gumowo-metalowymi wykazującymi szereg zalet eksploatacyjnych.
3. Uzyskane wyniki badań sprężyn gumowo-metalowych mogą posłużyć do oceny przydatności innych elementów tego typu stosowanych coraz częściej jako łączniki podatno-tłumiące również w maszynach górniczych zwłaszcza transportowych.

6. Literatura

- [1] W. Surowiak, S. Chudzyński: Tworzywa sztuczne w budowie maszyn, WNT, Warszawa 1971.
- [2] "Blattfedern" aus Kunststoff. Kunststoff-Berater, 6/1966.
- [3] W.N. Poturajew: Riezinowyje i riezino-mietaliczieskije dietali maszin. Maszinostrojenije. Moskwa 1966.
- [4] G. Kraus i inni: Usilenije elastomerow. - tłum. z ang. Izd. Chimija, Moskwa 1968.
- [5] M. Chycki: Badania konstrukcyjne zawieszzeń gumowych stosowanych w przenośnikach rezonansowych. Praca doktorska, Politechnika Śląska 1969.
- [6] K. Wyleżych: Zmiany własności mechanicznych łączników gumowych przy obciążeniach skrętnych. Praca doktorska, Pol. Sl. 1974.
- [7] E.F. Göbel: Berechnung und gestaltung von Gummifedern. Springer Verlag, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1965.
- [8] B. Folwarczny, St. Mikuła: Badania amortyzatorów gumowo-metalowych. Praca Instytutu Mechanizacji Górnictwa Pol. Sl. 1973.
- [9] W. Gasowski: Amortyzatory tarciove w samoczynnych sprzęgach kolejowych, Przegląd Mechaniczny, 19/1974.
- [10] Zalecenia Międzynarodowego Związku Kolejowego nr UIC (827 - I z dnia 15 stycznia 1958 r.
- [11] St. Mikuła: Własności tłumiące amortyzatorów gumowo-stalowych. Przegląd Mechaniczny nr 1/1975.

ВЛИЯНИЕ МНОГОКРАТНЫХ НАГРУЗОК И СТАРЕНИЯ НА СВОЙСТВА
РЕЗИНО-МЕТАЛЛИЧЕСКИХ АМОРТИЗАТОРОВ

Резюме

В работе представлено результаты собственных исследований влияния многократной нагрузки и искусственного старения резино-металлических амортизаторов на их механические характеристики. Проведено оценку пригодности резино-стальных амортизаторов для применения в сцеплениях некоторых машин.

INFLUENCE OF REPETED LOADING AND AGEING OF RUBBER-METALS SHOCK
ABSORBERS ON THEIR MECHANICAL CHARACTERISTICS

Summary

Results of the author's own investigations of the influence of repeated loading and artificial ageing of rubber-steel shock absorbers on their mechanical characteristics. Evaluation of usefulness of rubber-steel shock absorbers applied to various applications.